

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Barbary Kasprzyk pt. „Fabryka a miasto. Rozwój Skarżyska-Kamiennej w latach 1922-1955” (Kielce 2016)

Od połowy XIX do końca XX wieku przemysł odgrywał kluczową rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym ziem polskich. Słuszność tego stwierdzenia potwierdzają dzieje licznych miast i miejscowości, które swoją egzystencję zawdzięczają procesom industrializacyjnym, w tym Skarżyska-Kamiennej, które od początku XX wieku wyróżniało się na gospodarczej mapie Polski zarówno jako znaczący węzeł komunikacyjny, jak i część dawnego Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Niemniej, dopiero powstanie Państwowej Fabryki Amunicji w zdecydowany sposób przyspieszyło jego rozwój. Podobnie rzecz wyglądała z badaniami naukowymi jej dziejów. Powstały na ten temat stosunkowo liczne prace, niemniej większość z nich skupiała się na opisie rozwoju Skarżyska w poszczególnych dziedzinach życia społecznego oraz kronikarskim odtworzeniu jego dziejów. Natomiast, rozprawa doktorska mgr Barbary Kasprzyk pod każdym względem wprowadza nową jakość do badań naukowych na tym polu.

Autorka postawiła sobie bowiem ambitne a zarazem konkretne zadanie ukazania zależności pomiędzy powołaniem i działalnością fabryki amunicji a rozwojem miasta. Dociekając kwestii wpływu rozbudowy przemysłu na funkcjonowanie osady przyfabrycznej postanowiła porównać dwa okresy z dziejów Skarżyska, a mianowicie czasy II Rzeczypospolitej (1922-1939) i pierwsze lata Polski Ludowej (1945-1955). Analizie porównawczej poddała więc realia państwa kapitalistycznego oraz socjalistycznego o silnych tendencjach totalitarnych, uwzględniając dokonujące się wówczas zmiany w skali regionu (województwa kieleckiego) oraz kraju. W ten sposób zarysowała interesujący i niewątpliwie oryginalny problem badawczy, sprowadzający się do pytania jak rozwijała się fabryka i miasto w tak odmiennych epokach jak Polska przedwojenna i stalinowska. Wyrażający sedno tego zagadnienia temat rozprawy został prawidłowo sformułowany. Jediną wątpliwość budzi cezura roku 1955, wyznaczająca kres dociekań badawczych zawartych w niniejszej pracy doktorskiej. Z jednej strony, Autorka przekonująco uzasadniła swój wybór, z drugiej zaś, chociażby poprzez zamieszczenie epilogu, opisującego losy Zakładów Metalowych w 1956 r., uświadamia, iż ten właśnie rok stał się realnym zakończeniem pierwszej powojennej

epoki dziejów Polski i samego Skarżyska oraz momentem przełomowym w ich historii. Sugerowałbym modyfikację tytułu pod tym względem w publikacji książkowej rozprawy.

Przyjęcie powyższych założeń decydująco wpłynęło na treść rozprawy. Autorka szukała w niej odpowiedzi na szereg pytań badawczych, dotyczących m. in. kształtu procesu uprzemysłowienia w Polsce międzywojennej i powojennej, jego uwarunkowań, dynamiki oraz wpływu na życie mieszkańców miasta, np. na zmiany struktury społecznej czy ich życie codzienne. Na podkreślenie zasługuje prawidłowy, a bardzo często i bezbłędny opis analizowanych zjawisk, zarówno tych szerszych, budujących kontekst rozważań, jak i bardziej szczegółowych o charakterze mikrohistorycznym. Ułatwia go poprawnie skonstruowana narracja rozprawy, która została poprowadzona logicznie, przejrzysto i przekonująco. Na szczególną pochwałę zasługuje, wykazana w pracy umiejętność zarysowania prawidłowego kontekstu opisywanych wydarzeń, tak że ogromna większość z nich nie jest zawieszona w dziejowej próżni, lecz stanowi fragment większej całości. Powoduje ona, że czytelnik doskonale orientuje się w okolicznościach podjęcia decyzji o rozpoczęciu w 1922 r. budowy Państwowej Fabryki Amunicji, jej rozwoju i korelacji z losami miasta do wybuchu II wojny światowej, a następnie przebiegu jej odbudowy po zakończeniu II wojny światowej oraz rozbudowy w okresie stalinowskim z wszystkimi konsekwencjami dla klasowej struktury społeczno-zawodowej, życia kulturalnego i codziennego mieszkańców oraz przestrzeni urbanistycznej Skarżyska.

Przeprowadzone badania ułatwiły weryfikację obiegowych opinii na temat rzeczywistości II RP i Polski Ludowej, przede wszystkim poprzez wykazanie szeregu podobieństw pomiędzy tymi epokami. Dzięki temu w rozprawie przekonująco wykazano, iż – pomimo ewidentnych różnic – polityka przemysłowa Polski przedwojennej stanowiła przygotowanie pod forsowną industrializację w okresie powojennym. Ponadto, że obydwa okresy charakteryzowały się systematycznym i konsekwentnym postępowaniem cywilizacyjnym we wszystkich dziedzinach życia. W każdym z nich polityka zatrudnienia podporządkowana była nieformalnym powiązaniom i akceptacji istniejącego porządku politycznego, zaś państwo troszczyło się o pozaprodukcyjne sfery egzystencji obywateli. Jeśli chodzi o różnice, wykazano, iż w okresie powojennym – w odróżnieniu od czasów przedwojennych – polityka i ideologia zdominowała funkcjonowanie zakładu, który stracił także posiadaną wcześniej autonomię na polu gospodarczym. Na jego codzienną pracę wpływała skrajna centralizacja zarządzania gospodarką, związana z nią biurokratyzacja oraz dominacja aparatu partyjno-administracyjnego na wszystkich szczeblach życia gospodarczego. W obydwu okresach

efektem uprzemysłowienia był rozwój osady miejskiej, niemniej po wojnie miał on znacznie bardziej niezrównoważony i niedoskonały charakter. Cechowało go bowiem niedoinwestowanie infrastruktury mieszkaniowej i usługowej, co znacząco pogarszało jakość codziennej egzystencji w przemysłowym mieście.

Wśród nielicznych wydarzeń lub zjawisk, które nie zostały należycie zaprezentowane jako część dziejowego kontekstu wydarzeń, zjawisk i procesów w Skarżysku wymieniałbym np. politykę oświatową Polski Ludowej w latach 1945-1956 czy też polityczną i gospodarczą „odwilż” po śmierci Józefa Stalina w marcu 1953 r. Należy jednak podkreślić, że Autorka doskonale poradziła sobie z omawianiem poszczególnych wątków rozprawy, umiejętnie selekcjonując i grupując informacje pochodzące ze źródeł oraz literatury przedmiotu, m. in. poprzez stosowanie ujęć tabelarycznych, które prawidłowo interpretuje. Wśród nielicznych kwestii, których czytelnik nie znajdzie w tekście, a które powinny znaleźć należne im miejsce w rozprawie zaliczyłbym np. kwestię uzależnienia Polski od ZSRR i konsekwencje tego zjawiska w polityce wewnętrznej powojennego państwa polskiego, problematykę chuligaństwa w okresie stalinowskim, stanowiącego w dużym stopniu uboczny efekt intensywnej industrializacji i przejścia setek tysięcy młodych mieszkańców wsi do miast, gdzie jako robotnicy otrzymywali stosunkowo wysokie wynagrodzenie, ale pozbawieni byli efektywnej kontroli społecznej, sprawowanej wcześniej przez rodzinę i środowisko wiejskie. Innym wątkiem pominiętym w pracy jest ważna sfera życia codziennego pracowników Zakładów Metalowych, jaką była ich obyczajowość, mentalność, świadomość społeczno-polityczna. Charakterystyka ich religijności jedynie częściowo wypełnia tę lukę, choć i tu brakuje chociażby zderzenia tradycyjnego oraz promowanego przez władze komunistyczne świętowania. Nieco rozczarowuje nieobecność niektórych wątków dziejów młodzieży, np. charakterystyki skarżyskiego harcerstwa, które całkiem niedawno, tzn. w 2016r. – obchodziło 100 rocznicę powstania czy powierzchowność opisu roli i znaczenia struktur ZMP w środowisku młodzieżowym, jak również na szczęblu zakładu i miasta.

Przeprowadzeniu zasadniczej tezy rozprawy służy jej prawidłowa konstrukcja. Niniejsza praca doktorska składa się bowiem ze wstępu, trzech rozdziałów, epilogu, zakończenia, wykazu skrótów, tabel i wykresów, słownika pojęć z dziedziny przemysłu zbrojeniowego, bibliografii, streszczenia i aneksu. We wstępie znalazło się sformułowanie celu rozprawy, jej pytań badawczych i głównej tezy, omówienie jej konstrukcji, metodologii, bazy źródłowej oraz literatury przedmiotu. W rozdziale pierwszym skoncentrowano się na ukazaniu genezy budowy PFA, jej przebiegu oraz konsekwencjach dla miasta, regionu i kraju.

W rozdziale drugim znalazła się charakterystyka okresu pierwszych lat po zakończeniu okupacji niemieckiej i działań wojennych, przebiegających pod znakiem odbudowy zakładu oraz normalizacji życia społeczno-politycznego w Skarżysku. Rozdział trzeci poświęcony został dziejom Zakładów Metalowych oraz miasta w latach stalinowskich, przebiegającym pod znakiem forsownej industrializacji, która odcisnęła silne piętno na wszystkich dziedzinach ówczesnego życia kraju, regionu i samego Skarżyska. Po nim następuje epilog, ukazujący przebieg wielkiego buntu społecznego z 1956 r. ze szczególnym naciskiem na jego okoliczności w Mieście nad Kamienną. Podsumowanie zasadniczych rozważań rozprawy zostało zamieszczone w zakończeniu, w którym znalazły się jej wnioski końcowe. Zasadnicze rozdziały zostały uzupełnione przez wspomniane powyżej wykazy skrótów, tabel i wykresów, słownik wybranych pojęć, niezbędnych do zrozumienia specyfiki przemysłu zbrojeniowego, a także bibliografię, streszczenie oraz aneks. Ten ostatni fragment zasługuje na szczególną uwagę, z racji tego, że zawiera interesujący materiał wizualny w postaci licznych zdjęć, kolorowych map, obrazujących rozmieszczenie przemysłu zbrojeniowego w latach trzydziestych XX wieku w Polsce, rozwój przestrzenny miasta, planów fabryki w poszczególnych okresach jej funkcjonowania. Stanowi on ciekawe uzupełnienie rozważań ściśle naukowych, zawartych w zasadniczych rozdziałach niniejszej pracy.

Mocną stroną rozprawy jest także jej metodologiczna strona. Autorka w wielu miejscach i na różne sposoby potwierdza swoją dojrzałość badawczą i głęboką świadomość metodologiczną, m. in. poprzez umiejętne posługiwanie się różnymi typami źródeł oraz literatury przedmiotu, położenie dużego nacisku na analizę materiału źródłowego z równoczesną rezygnacją z jego streszczania, zachowanie do niego dużego dystansu, krytycyzmu. Formułując zasadnicze tezy rozprawy przedzierała się przez setki, jeśli nie tysiące dokumentów, artykułów prasowych i naukowych, relacji oraz wspomnień, jak również opracowań z dostępnej literatury przedmiotu. Uczyniła to kompetentnie, tj. poprawnie i konsekwentnie, dążąc od początku do końca procedury badawczej do znalezienia odpowiedzi na postawione we wstępie pytania badawcze. Była w pełni świadoma, że nie zawsze mogła tego dokonać, z uwagi na ułomność lub niedobór źródeł, co sygnalizowała wyrażeniami podkreślającymi ostrożność w formułowaniu wniosków z analizy poszczególnych zagadnień. To wszystko sprawia, że wnioski ogólne, jakie wyprowadziła z analizy poszczególnych wątków tematycznych są wiarygodne, co znacząco podwyższa merytoryczną wartość niniejszej rozprawy. Ponadto, prawidłowo zarysowała ramy chronologiczne, merytoryczne i terytorialne swojej pracy, troszcząc się – co już sygnalizowałem – o umieszczenie

analizowanej problematyki w kontekście regionalnym i ogólnopolskim. Poprawnie zdefiniowała podstawowe pojęcia zastosowane do opisu rzeczywistości skarżyskiego przemysłu zbrojeniowego, takie jak „socjalizm” i „komunizm”, „Polska Ludowa” (chyba niepotrzebnie zapisywana ze słowem „tak zwana”), „Polska Rzeczpospolita Ludowa”, „przemysł”, „rozwój”. Niekiedy pominęła zdefiniowanie niektórych pojęć użytych w rozprawie, a mianowicie „opór” i „sprzeciw”, „pas transmisyjny”, „ruch księży patriotów”, „personel fizyczny” i „personel produkcyjny”. Nie są one najistotniejsze dla zrozumienia omawianej problematyki, ale ich poprawnie zdefiniowane ułatwiłoby czytelnikom lekturę rozprawy.

Zadając te same pytania w odniesieniu do trzech wyodrębnionych okresów rozwoju fabryki i miasta (lata przedwojenne, 1945-1949 oraz 1950-1955) Autorka umiejętnie wskazała czynniki ciągłości i zmiany zjawisk społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturowych. Poziom merytoryczny niniejszej rozprawy wyraźnie podwyższa też jej interdyscyplinarny charakter. Autorka szeroko wykorzystwała nie tylko historyczną literaturę przedmiotu, lecz chętnie sięgała też po tytuły literatury socjologicznej. Co więcej, próbowała wykorzystać teorie socjologiczne (R. Mertona i E. Durkheima) do wyjaśnienia niektórych zjawisk społecznych, np. zaniku więzi społecznej w okresie stalinowskim. W rozprawie wykorzystwała także szereg metod badawczych z dziedziny nauk historycznych i społecznych, w tym zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe, np. krytycznej analizy materiału archiwalnego, metody statystyczne, potrzebne do analizy i syntezy zebranych danych oraz ustalenia związków skutkowo-przyczynowych pomiędzy faktami, zjawiskami i procesami. Kluczową rolę słusznie przypisała metodzie analizy porównawczej, która umożliwiła znalezienie odpowiedzi na zadane pytania badawcze.

Rozprawa doktorska mgr. B. Kasprzyk została skonstruowana w oparciu o prawdziwie imponującą bazę źródłową. Składają się nań dokumenty archiwalne z siedmiu archiwów krajowych i jednego zagranicznego, liczne akty normatywne, dokumenty wydane drukiem, prasa codzienna i periodyczna, relacje wywołane przez Autorkę, pamiętniki i wspomnienia oraz opracowania monograficzne składające się na literaturę przedmiotu. Poszczególne źródła i publikacje mają charakter lokalny, regionalny i ogólnopolski, wzajemnie się uzupełniając. Stanowią przy tym wystarczającą podstawę do przeprowadzenia analiz i syntez różnorodnych aspektów badanej problematyki. Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle rozbudowana literatura przedmiotu, zawierająca prace badaczy z Polski i zagranicy, tytuły powstałe w okresie międzywojennym, Polski Ludowej, a także po 1989 r. Mimo tego, w zamieszczonym

spisie zabrakło niektórych – jak się wydaje istotnych z punktu widzenia omawianego tematu – monografii:

1. K. Kosiński, *Oficjalne i prywatne życie młodzieży w PRL*, Warszawa 2006.
2. M. M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, Wrocław 2001.
3. A. Romanowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, Kraków-Radom 2014.
4. D. Jarosz, *Polacy a stalinizm 1948-1956*, Warszawa 2000.
5. J. Żaryn, *Zarys dziejów Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.
6. B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953-1956*, Warszawa 2008.
7. „Szkice z dziejów Pionek”, tom 1, red. nauk. M. Wierzbicki, Pionki 2000.
8. A. Dobieszewski, *Kolektywizacja wsi polskiej 1948-1956*, Warszawa 1993.
9. *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956*, red. R. Wnuk i inni, Warszawa-Lublin 2007.
10. H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944-1961)*, Białystok 1997.
11. J. Żurek, *Ruch „księży patriotów” w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2009.
12. Z. Rykowski, *W. Władyka, Polska próba – Październik '56*, Kraków 1989.
13. J. Wrona, *Stronnictwo Demokratyczne w województwie lubelskim w latach 1944-1975*, Warszawa 1981.
14. Cz. Kozłowski, *Związek Walki Młodych 1943-1948*, Warszawa 1978.
15. *Wokół pogromu kieleckiego*, pod red. Ł. Kamińskiego i J. Żaryna, Warszawa 2006.
16. J. Żurek, *Ruch "księży patriotów" w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2009.
17. H. Świda-Ziemba, *Urwany lot: pokolenie inteligenckiej młodzieży powojennej w świetle listów i pamiętników*, Warszawa 2003.
18. R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 1989.
19. J. Romanek, *Ruch ludowy w województwie lubelskim w latach 1944-1949*, Lublin 2014.
20. *PSL w realiach społeczno-politycznych Dolnego Śląska drugiej połowy lat czterdziestych*, wstęp i oprac. J. Syrynyk, Wrocław 2008.

21. T. Szarota, *Życie codzienne w PEERELU – propozycja badawcza*, [w:] *Polska 1944/45-1989. Studia i materiały*, tom I, Warszawa 1995.
22. M. Wierzbicki, *Związek Młodzieży Polskiej a rozwój kultury fizycznej w Polsce w okresie stalinowskim (1948-1956)*, /w:/ *Magia sportu i słowa. Tom studiów dedykowany Redaktorowi Bohdanowi Tomaszewskiemu*, red. A. Dobrowolska, M. Szczerbiński, G. Wieczorek, Gorzów Wlkp. 2008.

Uwagi szczegółowe:

- strona 24 – w odniesieniu do okresu kształtowania granic niepodległego państwa polskiego w latach 1918-1921 nie używamy określenia „starcia o granice” (starcie to nieistotna strategicznie, drobna potyczka), lecz „walki o granice”.
- s. 27 – w tym miejscu brakuje odwołania się do biografii Eugeniusza Kwiatkowskiego pióra Mariana M. Drozdowskiego oraz pracy A. Romanowskiego na ten sam temat.
- s. 29 przypis 19 – tekst w przypisie powinien znajdować się w tekście głównym. Inaczej zasadnicza narracja rozprawy zostaje rozbita na dwie części, przez co staje się chaotyczna.
- s. 33 przyp. 32 – w tym miejscu brakuje odwołania się do I tomu „Szkiców z dziejów Pionek”, który dostarcza więcej informacji o przedwojennej wytwórni i powstałej przy niej osadzie.
- s. 42 przyp. 64 i 65 – tekst z tych przypisów powinien znaleźć się na stronie powyżej, jako część głównej narracji rozprawy.
- s. 43-44 – cytat z dokumentu jest niepotrzebny, lepiej streścić go skrótowo.
- s. 48 – nie piszemy „major w rezerwie”, lecz „major rezerwy”.
- s. 56 – ocena SEPEWE ze strony inż. Wierzejskiego jest zbyt jednostronna i dlatego powinna zostać zweryfikowana. Napisał ją przecież w 1943 r. w Londynie, kiedy już dobrze wiadano, że wojna wybuchła i powszechnie potępiano sanację za klęskę wrześniową. A do tego rządziła przedwojenna opozycja na czele z gen. Sikorskim.
- s. 67 – gwoli porównania, można nadmienić, że PWP Pionki brała także czynny udział w budowie zakładów na terenie COP-u. W połowie lat trzydziestych XX wieku

została przekształcona w koncern PWP Pionki, do którego – oprócz pionkowskiego zakładu – należały filie: w Kielcach (Fabryka Kwasu Siarkowego, tzw. oleum i mączki fosforytowej), w Niedomicach (fabryka celulozy) oraz w Krajowicach koło Jasła (fabryka prochu i materiałów wybuchowych). Te zakłady budowali i uruchamiali technicy, inżynierowie, a nawet robotnicy z Pionek.

- s. 97 – co ciekawe, w przedwojennych Pionkach odsetek Żydów oscylował wokół 4%, co pokazuje, że głównym czynnikiem, który wpływał na niewielki udział procentowy ludności żydowskiej w miastach przemysłu zbrojeniowego była niechęć władz państwowych do niepewnego elementu żydowskiego. W Pionkach ustalono nawet dzień targowy na sobotę, co po pierwsze ułatwiało pracownikom PWP dokonywanie zakupów, ale utrudniało pracę Żydom ortodoksyjnym.

- s. 119 – „ks. Paweł Kubicki” to nie zwykły kapłan, lecz ówczesny biskup pomocniczy diecezji sandomierskiej (w latach 1918-1944).

- s. 120 przyp. 351 – tekst z przypisu winien się znaleźć w tekście głównym.

- s. 143 przyp. 62 - tekst z przypisu winien się znaleźć w tekście głównym.

- s. 145-146 – tu powinno się znaleźć kilka zdań o zależności Polski od ZSRR oraz wyjaśnienie czym był KRN i PKWN.

- s. 150 przyp. 90 – tu potrzebne przywołanie monografii Stronnictwa Demokratycznego pióra Janusza Wrony.

- s. 150 przyp. 91 – tu zaś należy przywołać monografię ZWM Cz. Kozłowskiego.

- s. 152 przyp. 97 – informacje z tego przypisu należy przenieść do tekstu głównego.

- s. 154 – tu potrzebna literatura nt. PSL S. Mikołajczyka.

- s. 156 przyp. 113 – tu należy dodać publikację pt. „Wokół pogromu kieleckiego”, Warszawa 2006.

- s. 158 przyp. 126 – tu bardziej niż „Człowiek wewnątrznie zniewolony...” pasuje inna książka H. Świdy-Ziemby pt. „Urwany lot...”, Warszawa 2003.

- s. 162 przyp. 151 – brak opisu struktury aparatu bezpieczeństwa (określenie „aparatu terroru” to przesada) i odesłania do prac o charakterze ogólnopolskim, np. R. Terleckiego, Paczkowskiego i Dudka.
- s. 166 – tu wspomniano TRJN. Wcześniej należałoby napisać czym był i jaką rolę spełniał.
- s. 174 przyp. 198 – tekst z przypisu winien przejść do tekstu głównego.
- s. 195 – tu należy zamieścić definicję pojęcia „pas transmisyjny”.
- s. 208 – PDT to pomysł zaczerpnięty z sowieckiego handlu, co trzeba podkreślić.
- s. 213 – w tym miejscu należy podać więcej konkretnych informacji o stratach polskiej inteligencji w latach II w. św.
- s. 215 – tu brakuje informacji o skarżyskim harcerstwie.
- s. 216 – tu brakuje dokładniejszych informacji o zmianach polityki oświatowej Polski Ludowej.
- s. 216 – opis sytuacji skarżyskiej oświaty jest zbyt powierzchowny.
- s. 225 – należy uściślić informacje o liczebności PFA – tu jest wzmianka o 5 tys. pracowników a na s. 178 – 4,6 tys. w sierpniu 1939 r.
- s. 238 – brakuje podziału strony na akapity. Ten problem pojawia się też w innych miejscach.
- s. 251 – nie ma informacji o roli ZMP w życiu zakładu, zwłaszcza we współzawodnictwie pracy i wykonywaniu planów produkcyjnych.
- s. 259 – stwierdzenie, że jedynie „aktywiści reżimu” z ZMP popierali władzę jest uproszczeniem.
- s. 260 – tu potrzebne jest kilka zdań o specyfice ZMP jako monopolistycznej organizacji ideowo-wychowawczej w środowisku młodzieży oraz „pierwszym pomocniku Partii” w czasie „rewolucji stalinowskiej”.
- s. 288 – należałoby dodać, że Doboszyński też został skazany na karę śmierci i stracony.

- s. 288 – informacje o działalności organizacji konspiracyjnej „Młoda Gwardia” nie zostały osadzone w niezbędnym kontekście dziejów młodzieżowych organizacji konspiracyjnych w okresie stalinowskim.
- s. 294 – tu brakuje rozważań teoretycznych na temat przydatności perspektywy życia codziennego w badaniach historycznych.
- s. 314 – tu brakuje opisu problemu chuligaństwa w Skarżysku – ważnego zjawiska społecznego lat stalinowskich o charakterze ogólnopolskim, stanowiącego efekt uboczny forsownej industrializacji.
- s. 325 – pisząc o funkcjonowaniu świetlic należy zarysować szerszy kontekst ich działalności, np. z książki M. Wierzbickiego, „Związek Młodzieży Polskiej....”.
- s. 327 – brak zarysowania problematyki sportowej w skali ogólnopolskiej.
- s. 330 – brakuje opisu obyczajowości, świętowania, świadomości Polaków czasów stalinowskich.
- s. 330 – przy opisie sytuacji Kościoła katolickiego wprowadzenie jest zbyt ogólnikowe, pozbawione wzmianek o najważniejszych wydarzeniach z tej dziedziny, np. likwidacji młodzieżowych stowarzyszeń katolickich (1949), przejęciu „Caritasu” przez państwo (1949/1950), porozumieniu państwo-Kościół z 1950 r., dekreście lutowym z 1953 r., represjach wobec Prymasa Wyszyńskiego i innych księży oraz biskupów.
- s. 331 – tu brakuje wyjaśnienia pojęcia „księży patriotów”.
- s. 333 – tu brakuje książki H. Konopki o nauczaniu religii w szkołach w Polsce w latach 1944-1961.
- s. 335 – koniecznie należy zdefiniować pojęcie „oporu” i „sprzeciwu”.
- s. 338 przyp. 425 – niepełny opis bibliograficzny książki D. Jarosza i M. Pasztor, „W krzywym zwierciadle...”.
- s. 338 przyp. 426 – tytuł książki H. Świdy-Ziemby poprawnie brzmi „Młodzież PRL” a nie „Młodzież w PRL”.

- s. 339 – błąd w nazwisku – „żyj sto lat jak Solski (a nie Wolski).....” Ludwik Solski był aktorem, który w dożył niemal 100 lat (zm. w 1954 r.).
- s. 339 – istniał nie tylko sprzeciw pośredni, lecz także opór czynny, np. podziemna organizacja „Młoda Gwardia” ze Skarżyska potwierdza tę opinię.
- s. 342 – zwrot polityczny i ekonomiczny zapoczątkowany w 1954 r. jest opisany bez zarysowania tła ogólnopolskiego i stosownej literatury przedmiotu.
- s. 343 – protest w Poznaniu nastąpił nie 24, lecz 28 czerwca 1956 r.
- s. 344 – „sierpniowe uroczystości na Jasnej Górze” – potrzebne wyjaśnienie na czym polegały.

Język rozprawy jest poprawny zarówno od strony gramatycznej, jak i stylistycznej i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Przeciwnie, jest przykładem na to, że można napisać solidną pracę naukową przy użyciu komunikatywnego języka, co sprawia, że czyta się ją nie tylko z pożytkiem, ale i z przyjemnością.

Konkludując, pragnę zauważyć, iż praca doktorska mgr Barbary Kasprzyk jest niezwykle dojrzałym dziełem naukowym. Ujmuje temat miastotwórczej roli przemysłu w sposób oryginalny, tzn. w perspektywie porównawczej i mikrohistorycznej. Równocześnie, jak każda merytorycznie wartościowa praca mikrohistoryczna, wnosi wiele do poznania nie tylko meandrów rozwoju Skarżyska i jego przemysłu, ale również szerszych zjawisk gospodarczych, społecznych i kulturowych, wykraczających znacznie poza ramy historii lokalnej. Mamy więc do czynienia z dziełem wybitnym, które znacząco wzbogaci naszą narodową historiografię, poszerzając wiedzę Polaków o procesach industrializacyjnych i urbanizacyjnych na ziemiach polskich. Biorąc pod uwagę wysoki poziom merytoryczny rozprawy, którego nie umniejszają nieliczne przecięz i nieistotne błędy i braki zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Humanistycznego UJK z sugestią rozważenia wyróżnienia tego niezwykle cennego opracowania naukowego, które – moim zdaniem – powinno zostać jak najszybciej wydane drukiem. Z tym większą przyjemnością wnoszę również o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. Marek Wienicki